

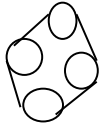

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: KEI NAI VAVAKOSO RARABA...**

June 02, 2019: Na Siga ni Turaga: Na Tucake mai na Mate: 7: Sa guce ko Mate, sa qaqa na Tucake Tale mai na Mate: ko Jisu:
Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou ni noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gumu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qaraumi na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

E rua na gauna bibi meda vakananuma: 1. Me 30, Lotulevu:Na Kaucake ni Turaga ko Jisu [Ascension Day]. Ena uasivi sara me vakayacori e dua na kena lotu ni vakananumi vakaivavakoso se matasiga se vakavuvale: Lesoni: Cakacaka 1:1-11; Same 47 se 93; Efeso 1:15-23; Luke 24:44-53 ena sega ni vakamacalataki, sa nuitaka ga ni ko na nanuma tiko ka wilika na kena lesoni e cake. Sa tiko ena noda Vakabauta: ‘Au sa vakabauti Jisu Karisito...ka sucu... ka mate...ka sa bula tale mai na mate...ka lako cake ki lomalagi... 2. Nai Vaqa ena Macawa oqo era: Me noda na Nona veivakalougatataki na Vu ni Tucaketale mai na mate, ko Jisu Karisito ena macawa oqo.

1. Ena macawa oqo Siga ni Turaga 02 June, 2019:
Ai Vakamacala me baleta na Cakacaka ni Apositolo: Eda raica enai vola oqo e rua na kenai vakatagedegede: i. Nai tukutuku ni veigauna ena rai vakatamata [historical level]: Eda kila ni vola ko Luke na Vuniwai mai Anitioki, Siria, nai vola oqo kai kuri ga ni nona Kosipeli ka vola taumada vei Ceofilo, dua na turaga rogo ka dokai ka ni tautauvata na vosa ni veidokai ei cavuti vua na kovana ko Filikesa kei Fesito [Cakacaka 23,24,25]. Eso tale era kaya ni volai vei ira na ‘lomana na Kalou’, ko ya nai balebale ni vosa na Ceofilo.[theo-kalou, philo –loloma]. Eda kila ni tokani nei Paula ko Luke ka rau dau salavata kei koya enai lakolako ni nona kaulotu. A rairai a volai nai vola ruarua, ko ya na Kosipeli [60AD/ACE] kei na Cakacaka [63-70 AD/ACE] mai Sisaria se mai Roma. Baleta ni sotava tiko ko Paula na veika dredre ena nona beitaki mai vei ira na nona meca sa yaga kina nai vola oqo me sabaya [defence] na vei le era kaya tiko na saqati Paula. E sega ni tukutuku kece me baleti Paula, se dua vei iratou na tisaipeli [apositolo], se nai tukutuku ni lotu taumada, ia sa tukuni ga kina na veika bibi me baleta na tete ni cakacaka ni vunautaki ni Tukutuku Vinaka. ii. Na rai mai na yasana vaKalou [Divine level]. Sa vakabibitaki na cakacaka ni Yalo Tabu ka rairai voleka sara enai naki ni vola me yacana “Na Cakacaka ni Yalo Tabu”. Sa bibi talega ni solia vei Ceofilo na bibi ni Vakabauta, na kena

tete yani nai Tukutuku Vinaka, sega ena nodra vuku kei na kaukauwa vakatamata, ia na kaukauwa kei na veituberi ni Yalo Tabu: kei na kena veibasai ko ya na tete ni nodra veibeitaki na meca me ra beitaki Paula kei ira era vakabauta. Ke sa volai vei ira 'e lomana na Kalou' sa matata sara nai balebale ni vola oqo vei ira era vakabauta ena gauna ko ya kei keda talega ena gauna oqo. Sa bibi sara kina vua na tamata me vakabauti Jisu Karisito me yaco me Turaga kai Vakabula kei na vakasinaiti ena Yalo Tabu. I. Meda rai lesuva vakatotolo na veika sa yaco tiko: Na dina, na qaqa kei na veivakurabitaki ni sa tucake tale mai na mate na Turaga ko Jisu, [na vosa vaKirisiki 'anastasis' na 'up' or 'rising'—'tucake' se 'duri cake' e vakayagataka na vosa 'resurrection' 'tucake tale' mai na mate...nona rairai vei iratou na tisaipeli kei ira na lewe vuqa, sa veisautaka nodra bula yadua. Sa bibi dina meda kila ni rairai ga ko Jisu vei ira era vakabauta, sega vei ira nai liuliu ni lotu, se e Jerusalemi raraba, ko ira era tawa vakabauti Jisu na Karisito sa tucake tale mai na mate...! Ena vakasama ni Lotu ruarua: na Eastern Orthodox, e dau vakabibitaka na tucake tale nei Jisu ka okati kina na veika kece-universal resurrection kei West [Lotu Katolika VakaRoma kei na Lotu Protestant-Poresiteni;ka okati kina na Lotu Jaji [Anglican-Episcopal] Lotu Wesele, Presbyterian, Congregational kei na kena coke eso na Penticostal churches] eda vakabibitaka sara na tucake tale nei Jisu [individual resurrection]eda qai tomana yani ena tucake tale ni tamata vakabauta. Sa tarava, era sa talairawarawa na tamata vakabauta me waraka na sovaraki ni Yalo Tabu. Ni sa yaco mai, ka ra sa vakaukauwataki kina, era sa vakarorogo ena veitalai me tukuni Jisu me tekivu mai Jerusalemi me yacova nai yalayala kei vuravura. Era sa talairawarawa na tisaipeli [gonevuli], baleta nira sa talai yani era sa vakatokai mei apositolo [talai]. Nira sa vakasinaiti ena Yalo Tabu, era sa doudou na tukuna nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai ena vukui Jisu [Kosipeli]: na bula nei Jisu, na nonai vakavuvuli [didache-teaching], vakabibitaki na nona mate mai na kauveilatai, na nona tucake tale, na nodra vakasinaiti ena kaukauwa ni Kalou me tukuni se vunautaki Jisu kei na cakacaka ni veivakabulai, na veisau ni tamata me ciqomi se tauri Jisu Karisito me sa nodra Turaga kai Vakabula [vunautaki ni Vosa-kerygma-vaKirisiki-kerugma]. Sa kenai balebale ko ya ni bibi ruarua na vakavulici [teaching of the Word-didache] ni Vosa kei na vunautaki ni Vosa [preaching of the Word-kerygma]. Ena Cakacaka wase 2-5 nira sa vakasinaiti ena Yalo Tabu, eso, ko ira sa vakabauta, era sa lesu ena veiyasai vuravura ni oti na Kanavata ni Lako Sivia kei na Penitiko. Ko ira nai apositolo era sa vakayacora na cakacaka mana, sa tekivu talega mera vakasewasewani, vosavakacacataki vakailasu...era vesu ka biu e vale ni veivesu. Raici Pita kei Joni... ena bogi sa rairai mai na agilosi, sereki rau ka biuti rau tale ena katuba ni Vale ni Soro mai Jerusalemi. Sa tomani tale na vunautaki ni mate, tucake tale nei Jisu, kei na nodra vakasinaiti ena Yalo Tabu...sa dredre me tarovi. Ena vunau nei Pita kei ira na vo ni apositolo sa dusi ira ka beitaki ira nai liuliu ni Lotu nira vakoti Jisu ena kauveilatai. Ko iratou nai apositolo sa nodratoui bole [4: 19-20], 'Mo ni lewa ga se sa dodonu ena mata ni Kalou me keirau vakarorogo vei kemuni ka kakua vua na Kalou...' Sai bole ena gauna ko ya kei na gauna oqo. Na ka ga mera cakava se meda cakava, sa vakaraitaki vakadodonu sara, mera veivutuni, era na vakabulai...meda veivutuni eda na qai vakabulai.

I. Raica vakatotolo na veika baleti Saula: i. Ni sa bera na veiliutaki nei Roma, a veiliutaki o Kirisiki. Sa taurivaki ni kenai tovo [culture], vuli kei na vosa [hellenistic influences]; vakaduria na vei koro ni vuli cecere, me vakataki Aceni, ka ra vakavulici kina na lewe ni vanua ena vuku kei na kena vosa vukuka sa yaco me vosa ena veisiga na vosa vaKirisiki [lingua franca]. Ko Paula ea vuli mai na koro ni vuli torocake mai Tarisu [University of Tarsus], koro ni vuli vaKirisiki. E rawata talega ko Paula na vuli torocake ena vuku vaKirisiki, ka vakayagataka ena nona veileti vakavuku [dialogue] kei ira na vuku ni Kirisiki me laveti Jisu kina. E kila vinaka na vosa vaKirisiki me vosataka ka vola kina nonai vola. ii. Mai

na 31 BC/BCE a qai veiliutaki o Roma sa tara na veisalatū me vakarawarawataka na veilakoyaki, na duri kei na vakatoroketaki ni veikoro lelevu, na qaravi vakavinaka ni bula vakaivakarau [superb organisations]. Na veiliutaki nei Roma sa maroroi vinaka kina na lawa, ka vinaka na gaunisala ni veilakoyaki. iii. Ena nona yavu vaka Jiu sa tuberi cake ena kena vuli vakalotu, vuli vakaFarisi, laki vakacavari na vuli ki Jerusalemi ena rukui Kamelieli, na Rapai rogo. Ko Roma, sa solia vei Saula na nona lewe ni vanua [Roman citizen], ka yacana vaKirisi, ka kilai vakaRoma me ko Paula. Eda sa raica e cake ni ko ira na kai Kirisi era sa solia na vuli torocake ena vuku vaKirisi kei na vosa me vakayagataki raraba [lingua franca] ka vakarawarawataka na veivosaki kei na cakacaka ni matanitu kei na veitosoyaki, na cakacaka ni veivoli ka okati kina na tete ni lotu. Sa vakarautaki vinaka kina nai lakolako ni kaulotu nei Paula. Sa rauta me kaya kina ko Paula ena Kalatia 4:4: ...'Ia ni sa yaco dina sara na kena gauna [kairos- right moment, sega ni kronos-gauna se yabaki], sa qai tala yani na Luvēna na Kalou...'. II. Meda raica totolo na veika baleti Pita. Sa veicurumaki na volavola nei Luke me tukuni Pita ka vakakina ko Paula [raica nai naki nei Luke ena volai ni vola e cake]. Vakalailai ga na tukuni ni apositolo vakataki Filipe kei Sitiveni, dua veiratou na lewe vitu na tuirara kai matai ni tamata me mate ena vuku ni vakabauti Jisu [martyr]. Sa gole vei Pita nai vola me tomani kina na Cakacaka 2:1ff. Eda raica eke nai vurevure ni kaukauwa nei Pita ni kaya vua na lokiloki, "Sa vakabulai iko ko Jisu Karisito: tucake ka viviga na nomui mocemoce ka lako" [3:6], ka sega ni kaya, "Au sa vakabulai iko." E na 5:1ff kei na golevi tiko ni Cakacaka, eda rogoca kina na dei kei na doudou nei Pita kei Joni merau kaya ena matadra nai liuliu ni lotu kei na lewe ni Seniadrini [Sanhadrin-Matabose cecere ni Lotu ka ra lewena na qase...lewe 71 se 23, na matabose e cake-upper house kei na matabose era -lower house. [Eso na yaca eda kila me vakataki Kamelieli, Josefa na kai Arimacea kei Nikotimo era lewe ni Matabose], "Sa dodonu me keitou vakarorogo vua na Kalou ka me keitou kakua ni vakarorogo vei ira na tamata..." Mai na Wase 6,7,8 kei na 9 sa matata sara ni talairawarawa vua na Kalou sa tu talega na kenai kauveilitai me vaka eda raica ena bula nei Sitiveni [Wase 7-8]. Na kaukauwa talega ni kauveilitai sa sota kina kei Saula [Paula] na Turaga ko Jisu ka veisautaka nona bula [wase 8-9]. Sa sega ni rere ko Pita, sa tomana tikoga na nonai tavi sa kacivi kina ni sa lomana vakalevu sara nona Turaga ko Jisu [Joni 21:1ff]. II. Na kaukauwa nei Pita kei Paula, sai Karisito [Mesaia] Jisu sa tucake tale mai na mate kei na nona veivakasinaiti ko Yalo Tabu. Ena wase 9 eda sa raica na veivakurabuitaki ni cakacaka ni Yalo Tabu i Jisu ni sa veisau ko Paula kei na tosocake sara ni cakacaka ni Kalou ena nona vakaturi cake tale mai na mate ko Tokasa ena veivakabulai nei Pita [9:36-43] ka sa voqa kina na nona vakabulai ko Lasarusu [Joni 11] Sa dina sara na ka e kaya na Turaga ko Jisu ni dou na 'cakava na ka e uasivi cake ena ka oqo' [Joni 14:12].

A. Cakacaka 16:16-34: 1. E talanoa tiko oqo ko Luke, ka vakadinadinataka na veika ea yaco tiko, [*'... sa yaco ni keitou sa lako ki na yasana sa ia kina na masumasu...'* t.16]. Mai Filipai sa tomana tikoga ko Paula kei Sailasa, edua nai tokani vou nei Paula, ni vakarau me ia na masumasu e bati ni wai kei ira sa vakabauta. [Sa dua tani ga nai lakolako nei Panapasa ena vuku ni nodrau veileti me baleti Jone Marika na luve ni ganei Panapasa, raica na Cakacaka 15:36-41. Ia, e muri ga sa qai yaco mei tokani i Paula ko Marika; ko koya ka vola na Kosipeli nei Marika, raica na Kolosa 4: 10]. E sega na kena vale ni lotu [synagogue] baleta ni sega ni yacova e lewe 10 na Jiu, me rawa ni qai dua na vale ni lotu, era qaravi Kalou tikoga e bati ni wai. II. Raica mada na duidui ni vakarau ni bula sa tu: na bula vakaRoma kei na bula vakaJiu. Sa kenai kuri ga ni sa kauta yani ko Paula kei na nonai lawalawa e dua tale na

mataqali vakarau ni bula vou ka tara sara na bula ena vanua ko ya. Ko Litia, e dua na marama e raici cake ena vuku ni nonai tutu ni bula vakavanua, e dua e kilai ena caka bisinisi, ka kilai raraba na nona dauloloma. Sa veibasai sarako Litia kei na yalewa se vada ka curumi tevoru edau beci ka raici sobu sara. Sa curumi koya ko Paiconi [*na yaca ni bete yalewa ni kalou ko Apolo, e muri sa vakayagataki raraba me 'yalo ni tevoru' ka tukuna na ka vuni eso, se daurairai, raica na Vakarua 18:9-12; I Samuela 28:7*], ka sa ka ni rarawa ni sa vakayagataki mei vurevure ni lavo vei ira na vutuniyau. Ni mai parofisai tiko me baleti iratou na tamata ni Kalou ka kaya: *"Sai talai ni Kalou cecere sara ko iratou na tamata oqo, eratou sa vakatakila vei kemudou na sala ni bula,"* sa sega ni duavata ko Paula ena nona vakatusai iratou kei na nona vakayagataki tiko me sala ni rawai lavo mai vei ira na vutuniyau. Sa vakasava laivi na yalo velavela mai vua ko Paula. Nai taukei ni vada sa sega ni marautaka ni sa kau tani vua nai vurevure ni nonai yau, sa vakavuna na nodrau beitaki ko Paula kei Sailasa ni rau vakavuca ena koro: erau sa vesu, dresulaki nodrai sulu, vakanakuitataki ka biu ki valeniveivesu. Na sala me vakayagataki kina na bula ni dua na tamata me vakatubui lavo sa ka rerevaki, ka sa sala ca sara baleta ni sa sega ni dokai kina na bula vakatamata, okati kina na bula ni marama oqo. Sa vakabibitaka ko Paula ni sega ni dodonu me rau veiwaki vata na vinaka kei na ca, se me sala ni tukuni ni Tukutuku Vinaka, kei na sala ni tevoru. Ko Jisu sa vakasava na tevoru [Truth and evil do not mix]. *Ni vakayagataki na lotu me sala ni rawai lavo me vutuniyau ga kina e dua se rua na tamata, sa sala vakatevoru ko ya, ka sega ni sala vaKalou. Na nodra vakayagataka na lotu nai talatala se dauvunau eso mera vutuniyau kina vakailavo, sa dua na ulutaga vinaka ni veitalanoa...III.* Veitalia ga na biu ki vale ni veivesu, ia me maroroi ga na dina vaKalou. Nai vakarau ni nodrau vesuki nai apositolo sa dauvakayacori ga vei ira na kaivesu rerevaki, ia sa vakayacori oqo vei rau e sega na nodra cala vakalawa. Sa dei tu na nodrau vakabauta na tamata ni Kalou, sa sega ni cegu na nodrau masu kei na sere ena yalo e vakarokoroko Vua na Kalou ena loma ni vale ni veivesu. Sa veivakurabuitaki na cakacaka ni Kalou ena Nona veisereki vei rau, ka okati talega kina ko ira na vo ni kai vesu. Sa rogovaki yani na veivakabulai oqo ka sa la'ki rogoca talega nai liuliu ni vale ni veivesu kei na nona lewe ni vuvale. Na vosa ni veivakabulai sa dina tikotikoga, '...a cava me'u kitaka me'u bula kina? Na kenai sau, *"Vakabauta na Turaga ko Jisu Karisito ko na bula kina,*

kei ira talega na nomu lewe ni vale.’ IV. Na sala rawarawa me muria ko ya, ni rau sa sereki ga, me rau sa lako tani sara yani, ia sa vakayagataka ko Paula na nodrau kai Roma kei Sailasa [Roman citizenship] me rau veiqaravi tale vakalailai. Erau na qai tomana yani na nodraui lakolako ni sa tukuni oti nai Tukutuku Vinaka. Kevaka ea vakaraitaka taumada ni rau kai Roma ni bera na biu e vale ni veivesu, ke a sega ni veisau nai taukei ni vale ni veivesu kei ira na kaivesu. Sa muria na Kalou na sala vuni eso me tukuna nona dina. Ni oti na nodra vakatutusa na veiliutaki vakaRoma ni cala na ka era vakayacora vei Paula kei Sailasa, era sa vakamamasu me rau lako tani mai Filipai. Mai na vale ni veivesu, sa vakabulai e lewe vuqa na kai vesu kei nai taukei ni vale ni veivesu. Sa qai biu na vale ni veivesu, curu ki tuba, sa veisau ka vakabulai na tamata, sa macala ni rau kai Roma, rau sa lako ena vakacegu, veivakaukauwataki ena vale nei Litia ni bera ni tomani nai lakolako ni vunautaki ni Tukutuku Vinaka.

B: Ai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula; ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatu [Penteteuch-pente-5, teuch- vakaro se lawa]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veiulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai vakatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaru [Deuteronomy – deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa.*

Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same oqo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame oqo. 6. Na Same 97, sa salavata kei na T/Lekutu [Numbers].sa tukuni kina na veiwekani ni veivanua eso kei Isireli kei na veiwekani ni Kalou kei na veimatanitu oqo. Na Kalou ni Isireli e sega walega ni kauwaitaki ira na Isireli, ia na veimatanitu kecega...sa dusia na Kalou oqo e rabailevu na nona veikauwaitaki.

B: Same 97: I. Na Kalou cecere oqo, sa vakaraitaka na Daunisame ni dredre meda yacovi Koya vakataki keda ga ka ni sa ‘vakavolivoliti Koya na O kei na butobuto.’ Sa vakasaqara na tamata na veisala eso ka okati kina na qaravi matakau: na sala taudua ga e rawa meda yacova kina na Kalou, ko ya na noda gadreva dina me qaravi Koya, ka veisautaka na noda bula me salavata kei na bula vaKalou. Sa matata sara ni vuravura eda bula kina ni duidui nai dre kei nai le ni tamata, ia na Kalou ga sa kaya sara vakamatata, ‘na Kalou ga sa nona na veiliutaki’ se ‘tikina 1, ‘sa lewa ko Jiova...’ II. Na tamata ga e dodonu sara me cata na ca ka lomana na Kalou. Ni rarama na yalo ni tamata ni ramata na Kalou, ena rarama kina na tamata mera gole Vua na Kalou. Ni vaka ko ya na noda bula, sa na qai lomani keda talega vakalevu na Kalou ka sovaraka mai vei keda na Nona veivakalougatataki. Na tamata sa vakararamataka na Kalou ena vakarokorokotaka na yaca ni Kalou Tabu. Raica vinaka na vosa se nai tovo ‘nona yalododonu na Kalou’ [righteousness] sa tukuni vakava sa dusia ga na gadrevi meda yalododonu na tamata kecega ka me ucuya na Kalou.

C. Ai Vakamacala me baleta nai Vakatakila:[Mo raica vata kei nai Vakamacala ni Kosipeli nei Joni baleta ni ko Joni ga nai apositolo e vola ruarua nai vola: Nai Vakatakila kei na Kosipeli nei Joni]. *Nai vola ka vola ko Joni ena gauna ni nodra vakarararawataki na tamata eso baleta ga na nodra vakabauti Jisu Karisito. Sa nonai naki levu ga na Dauvolavola me vakayaloqatataki ira na vakabauta ka vakadeitaka vei ira na nodrai Nuinui ko ya ko Jisu Karisito. Sa vakamasuti ira mera tudei ka kakua sara ni datuvu se soro koso veitalia ga na bibi ni nodra vakacacani, vakararawataki se vakamatei sara ena vuku ni vakabauti Jisu Karisito. Nai Vakatakila, ‘Revelation’ e vakadewataki mai na vosa vakirisi na ‘apokalupsis’ se ‘apocalyptic,’ e rua na vosa na ‘apo’ ‘tawase mai kina’ kei na ‘kalupsis’ e dua nai ubi [tutuvu] se ‘matavulo’ ka sa kenai balebale na ‘kena kautani nai ubi se matavulo’ se ‘sa na qai laurai na ka dina ka a vunitaki tu...sa qai vakatakilai!’ E tiko na mataqali vola vakaoqo enai VTM, na kenai vakaraitaki vinaka nai vola nei Taniela, kei nai VTV Nai Vakatakila kei na wase ni vola eso me vaka na Marika 13 kei na so tale. Sa matavulotaki tu ka sega ni rawarawa na kena wiliki. E na gauna ni valu e tiko na ‘vosa vuni’, e soli vei ira na sotia batikadi era sa kilavata, ke sega ni kila ko ira era sota vakasauri sa rawa nira lauvana. Ena gauna oqo eda vakayagataka na ‘password’ [vosavuni] ni da dolava na ‘computer’ se laki tauri lavo mai na baqe. Na nomu vosavuni [password] o kila ga ko iko, sega tale ni dua, sa vakakina na wilika na ‘apokalupsis’ se Nai Vakatakila meda kila na vosavuni [password]. Ko ira na wilika ena gauna ko ya era kila na vosavuni ka ni ra*

bula vata kei na Dauvolavola ena dua vata na gauna, dua vata na vanua, dua vata na veiliutaki vakavanua, politiki, vakalotu talega. Era kila vinaka na wilika nai vola kei na kenai balebale talega. E muri mai eda sa wilika nai veivola ka ra vola e so e ra bula ena gauna ko ya kei na nodrai tukutuku na turaga kei na marama lotu ka ra vakadewataka mai nai tukutuku. Eda sa tautauri mai vei ira ka tovolea me wilika nai vola vakaoqo me da kila na vanua e volai kina, gauna e volai kina, draki ni bula ena gauna ko ya, na bula vakapolitiki, vakamatanitu, veiliutaki, bula vakavanua, bula vakailavo, bula vakalotu [context] me rawa nida kila na vakasama e volai tu kina. A cava na vuna e volai kina? E levu na vosa e tiko kina, e ubi kota me vakataki “Papiloni” ena Vakatakila [14:8] ko ya ko ‘Roma’. Ena vunitaki ko Roma ka volai ga me ko ‘Papiloni’, ia era sa kila tiko na vola kei ira na wilika! Me garauni sara na kena wiliki ena veigauna kece. Dina ga ni levu nai vakamacala kei na kenai vakabalebaletaki na vei raivotu, na vosa e so e no kina, edua ga na ka eda kila, ena vuku ga ni vakabauti Karisito na Turaga, ena qai vakataucokotaka kina na Kalou na vuravura oqo. Sa na vakadrukai vakadua ko Setani, se na vunika, se nai valavalaca, sa nona ga na Kalou na vakarokoroko ni sa vakaduria na Vuravura Vou kei na Lomalagi Vou me nodrai tikotiko na tamata vakabauta. E a vola ko Joni nai apositolo ena nona tikovesu mai na yanuyanu ko Patimo rauta na 95 AD/ACE. Edua na tikina bibi meda dau nanuma ni VT se vakabibi nai vola oqo nei Joni nai Vakatakila e sega walega ni kenai balebale na ka eda wilika, ia e no tale e dua na kenai balebale titobu [double meaning] ogori na ka mo masulaka ka vakaraica matua mo kua ni sikalutu enai vakamacala e rawa ni veivakacalai.

Vakatakila 22:12-14, 16-17, 20-21: I. *E dua ga na ka bibi e toqai eke, ko ya mo nanuma ka dau vakasaqara na vosa nei Joni dau vakavuqa me rua na kenai balebale [double meaning].* **II.** Ena Taniela 12:4-12 sa vakaraitaki kina ni sa dregati nai vola, ia eke ko Joni sa vakaraitaka na agilosi ni sa dolavi tu nai vola vei keda kecega meda wilika [22:10]. Meda vakavakarau tikoga ka savata na nodai sulu ena dra ni Lami [veivutuni ka vakabauta na veivakabulai levu sa mai vakayacora ko Karisito], ka waraka na nona Lesu mai! **III.** Mai Iteni makawa e rau tarovi na kana mai na Vunikau ni Bula ko Ivi kei Atama baleta ni rau talai dredre, Vakatekivu 3:22-24], ia ena Iteni vou era sa kana na yalosavasava mai na Vunikau ni Bula. **Tikina 12-13:** Na veika e tukuna na Karisito me baleti koya: 1. sa na lako totolo mai na Karisito; 2. Na Karisito, nai Taukei Levu ni Cakacaka ena solia nai votavota vei ira sa dina ena nodra qarava nodrai tavi; 3. Na veitaravi nimatanivola vaKirisi: na ‘Olifa kei na Omeka’; vakaIperiu, na ‘Alafa kei na Tau’, vakaViti: ‘A kei na Y’. A cava na kenai balebale? 1. Ko Jisu sa vakataucokotaka na ka kecega. 2. Sa tukuni Jisu ni Tawamudu. 3. Sa nei Jisu na kaukauwa [authority] ena veigauna kecega: mai nai vakatekivu ki nai vakacavacava, sa nona na lewa e loma, sega ni dua me rau wasea vata, sa nona na lewa enai otioti ni gauna. **Tikina 14-15:** *Noda*

Ciqomi- noda sega ni Ciqomi se Cati: 1. Sa ciqomi ko ira sa savai nodrai sulu ena ‘dra’ [dra (na bula) nei Jisu mai na kauveilatai]; vakaivotavota ena kau ni bula, curu ki na koro tabu. Sa matata ni tu na nodai tavi na tamata ena veivakabulai oqo ni Kalou. 2. Ko ira era sega ni ciqomi se cati, ko ira na ‘koli’ na tawa savasava, kai tani [Gentiles] ena vakasama vakaJiu, dautagane, dauyalewa, dauvakatevoru...sa macala nira bula enai valavalaca, era sa sega ni curu ki na vale ni Kalou. Na Same 101:7 “*O koya sa cakacaka vakaveivakaisini, ena sega ni tiko ena noqu loma ni vale: o koya sa vosa lasu sa sega ni tiko dei ena mataqu.*” Tikina 16: Na maroroi ni Dina: 1. Sa vakadeitaki ga ni dina nai tukutuku nei Joni ni tala mai nona agilosu ko Jisu me vakaraitaka ni dina nai tukutuku oqo me tukuni ki nai vavakoso lotu. 2. O cei o Koya? Aisea 11:1. E vu mai na kawai Tevita; lako mai na kawai Jese ko Jisu. 3. Nai ‘Kalokalo i Volasiga’ sa vakaraitaka na nona cecere na tamata e tukuni vua. E ra vakatoka na Jiu ni ko Moatekai nai Kalokalo Volasiga; ena T/Lekutu 24:17 e yalataki kina na Kalokalo mai vei Jekope, ko Joni e dusi Jisu ni sai koya na Rarama kei vuravura. Tikina 17: Na veisureti Levu: 1. Na veisureti ni Yalo Tabu kei nai Tagane sa qai Vakawati [Bride]; ena so na vanua na Yalo Tabu ga na Yaloi Jisu, o koya sa veisureti, “Lako mai!” Meda lako vua. 2. Na veisureti, ‘Lako Mai’, sa vosa dina ni veisureti, ko ya, koi keda kece meda kauta ka vakadewataka nai Tukutuku Vinaka ni veivakabulai ni Kalou sa mai vakayacora ko Jisu. 3. Na veisureti vei keda na via gunuva na wai ni bula [raica na Aisea 55:1; Joni 6:35 me baleta na veisureti ki na wai ni bula ka vakaotia vakadua na karamaca]. Tikina 18-19: Nai Vakasala: 1. Nai vakasala oqo e vaka ga na kena e tukuna ko Paula ena Kalatia 1:8-9, e dua ga na Kosipeli, o koya eratou vunautaka tiko, ke duatani tale, “me rusa ko koya.” 2. E sega tale ni vakuri nai Tukutuku Vinaka, se veisautaki, sa dei tu ga ena veigauna kecega [raica Vakaruva 4:2; V/Vakaibalebale 30:5-6]. Tikina 20-21: Nai Otioti ni Vosa: 1. Sa matata sara ni ra vakararawataki tiko na tamata vakabauta, sa gadrevi kina me totolo na nona Lako mai na Turaga. 2. Dina ga ni sega ni yaco na nanuma oqo, ia sa vakadeitaka ga ni na Lesu dina mai ena dua na gauna na Turaga me vaka e kaya ko Maciu 28:20; e na lako mai ena nona gauna ga sa lokuca na Kalou. Sai tavi ga ni tamata me vakarautaki koya ka waraka na gauna ni Kalou. E rua na vosa vakayagataki ena vosa vaka Iperiu ena veisiga na Aramaic na vosa ‘Maran tha’ ka kenai balebale na ‘Sa lako mai noda Turaga’ [Our Lord

comes] se Lako mai Turaga Jisu [Come Lord Jesus]. *Sa dua na masu ni vakanuinui ni na lesu totolo mai na Turaga ko Jisu.* Sa vakadewataka na The Message ‘Make room for the Master’ [Vagalalataka e dua na tikina vua na Turaga’]. Na vakasama vata e tiko ena I Koronica 16:22b kei nai Vakatakila 22:20b ka sa matata sara ni: ‘Ni lako mai Turaga Jisu.’ *Na vakanuinui ni na lesu mai na Turaga ko Jisu ka ra dau cavuta na vakabauta na vosa, Maranatha...oqo na gagadre titobu me: Lako mai vakatotolo na Turaga ko Jisu.*3. Sa talei nai tinitini ni vola ka ni sega ni tiko ga ena buca ni rarawa, ia na nona vakadeitaka ko Joni na Loloma [Grace] nei Karisito sa rauti keda ka laveti ena veigauna kecega. O Koya eda sa nuitaka ni na Lako mai, ‘Ni lako mai Turaga Jisu,...Maranatha. EMENI.

D. Ai Vakamacala me baleta nai vola nei Joni: *Sa duidui sara na Joni mai na kosipeli suivata: Maciu, Marika kei Luke. Ko Joni e dua e voleka sara vei Jisu, “a sa vakararavi ena lomasarei Jisu, ...ko koya sa lomana ko Jisu.” [Joni 13:23]. Ko Joni sa vakabibitaka sara se O cei ko Jisu? ena gauna ni nona bula vakatamata kei na gauna sa volai kina na Kosipeli oqo. Baleta ni qai volai nai vola oqo ni rauta na 85-90 AD/ACE [qai volai sara e muri vei iratou kece na kosipeli, eso era tosoya sara ena yabaki 95] sa levu talega na mataqali vakabauta cala sa tauyavutaki ka vakatavuvulitaki ka so era muria. Sa tubu vakalevu sara nai le ni sega ni Kalou dina ko Jisu se sega ni tamata dina ko Jisu se ko Jisu e Kalou veimama ka tamata veimama. Ia ko Joni sa vakabibitaka sara ni ko Jisu e Kalou dina ka tamata dina talega. Sa sega ni ka ni kila ga vakavakasama, [1+1=2.cognitive ability] ia sa bibi sara na vakabauti Jisu [faith or believe or establishing a relationship with Jesus Christ] se na nona veiwekani vata e dua kei Jisu me vakataki koya [Joni]. Ko Jisu vakai koya e tukuni koya ena 7 na vosa ‘Koi au’ [I am], na yaca e vakatokai koya kina na Kalou; ia e tamata talega, ni moce, kana, gunu se tagi, na tiki ni VT lekaleka taudua [Joni 11:35]. Ni da wilika nai vola oqo meda dau namaka talega ni koto kina na vakasama ni dau rua nai balebale ni veivakasama nei Joni [double meaning]. Sa matata sara ni naki bibi nei Joni ena nona vola nai vola mera yakabauta mera yaco kina mera luve ni Kalou [20:30-31]. Meda raica vakatotolo nai vakamacala lekaleka me baleta na gauna e na tadrua ni VTM kei na VTV: Ena gauna ni cava nai vola nei Malakai [rauta na 515 BC/BCE...gauna vata kei Esera-Nemaia ki na Maciu 70 AD/ACE se Marika 65] e rauta e 400 na yabaki vakacaca, ia e sega ni tiko enai VT na veivola eso e volai ena gauna oqo ka dau vakatokai na ‘Deutronomicals’ yacana vaKatolika nai veivola eso e vakabau me okati mei VT ena 1546 ena Council of Trent. Na Lotu riba tani [Protestants] eda vakatoka me ‘Apocrapha’ ka sega ni okati me vaka nai VT, ia me vaka e kaya ko Martin Luther, “sai vola yaga ka daumaka me wiliki”. E vuqa na vakasama kei na vosa enai VTV e tauri mai na veivola oqo. Ni da gadreva meda kila vinaka na gauna e bula kina na Turaga ko Jisu, e vinaka meda wilika na veivola oqo ka rauta e 13 nai vola: e rua na I kei II Makapisi...rawa mo wilika sara*

D. Joni 17:20-26: I. Na masu nei Jisu me baleta na nodrau duavata kei na Kalou, kei na nona kerea me da duavata kei Koya, kei na noda duavata na lotu e vuravura se na noda duavata na tamata vakabauta na Karisito. E rua na ka bibi: na masu sa baleti keda ena veigauna kecega: veigauna sa oti,

edaidai kei na veigauna sa bera mai; karua, sa vakadeitaka na nona vakabauti iratou ka nuitaki iratou na nona tisaipeli [keda talega]. II. Sa masu vua na Tamana, [Tamada talega,] meda veilomani, duavata ka cakacakavata. Na lotu me vulica na duavata [unity] enai yaloyalo ni nodrau duavata ko Jisu kei na Kalou. Sa masulaki keda ko Jisu me toso cake sara noda duavata vakaikeda me vaka na nodrau duavata kei na Kalou [raica na Taro VI, V/Sere Lotu Wesele se na vakasama ena lotu ko lewena]. Sa rawa li oqo? Io, ena rawa ga ke vaka sa dina na noda duavata kei Jisu na Luvena kei na Kalou na Tamada ena veivuke ni Yalona, na Yalo Tabu. Ni sa yaco na duavata oqo ena qai rawa me vakabauta ko vuravura ni sa talai mai ko Jisu mai vua na Kalou. III. Na vakarokoroko cava oqo e kaya tiko ko Jisu? Dua, *na kauveilatai sai koya na nona vakarokorokotaki, ka sega ni nona vakarawarawataki*. Meda kua ni vakasamataka ni veika dredre e da sotava ena vuku ni veika Vinaka me vakavurea na bula, sa kedai totogi, ia sa sala ga me vakarokorokotaki kina na Kalou. Rua, na nona talairawarawa taucoko sara ko Jisu vua na Kalou, sai koya na nona vakarokorokotaki, sega mai na nona vakayacora ga na lomana se nona nanuma, ia na nona talairawarawa ena lewa ni Kalou. Tolu, ena bula nei Jisu, eda raica kina na nodrau duavata ena veilomani ka cakacakavata kei na Kalou. Eda raica ga na tamata nai yaloyalo ni bula koya, eda na vakarokorokotaka na Kalou. IV. Nida vakabauti Jisu eda na colata noda kauveilatai ka sa noda talega na vakarokorokotaki; “Kevaka eda sa mate kaya, eda na bula vata talega, *kevaka eda sa vosota na ca eda na lewa vata kaya* (‘if we endure, we shall also reign with him’) [2 Timoci 2:11-12]. V. *Sa dusia ka masulaka tikoga na Turaga ko Jisu na duavata: ni da raica na nodrau veiwekani kei Tamana, sa solia vei keda edua nai yaloyalo, ka bolei keda tikoga na veisoqosoqo, veitokani, na lotu, na vanua, na matanitu, ni rawa nida yacova na duavata [unity] ka kune ena bula vaKalou.*

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegetis]: A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31. C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu. Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataka ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na

yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo